

WATER IN BESTAAND STEDELIJK GEBIED

communiceren voorbij neerslachtigheid

*Govert D. Geldof
Tauw bv, Deventer*

Inleiding

Stedelijk regenwater moet niet worden vermengd met afvalwater. Regenwater behoort te worden toegevoegd aan het watersysteem en werkt verstorend op de waterketen. Enkele jaren geleden leek deze boodschap in Nederland alleen te zijn doorgedrongen tot nieuwbouwprojecten, echter steeds vaker zien we ook in bestaand stedelijk goede voorbeelden van omgaan met regenwater. Vooral bij projecten rond stedelijke vernieuwing doen zich kansen voor regenwater te benutten, te infiltreren in de bodem of af te voeren naar het oppervlaktewater. Deze kansen worden steeds beter benut. De innovatie die hieraan ten grondslag ligt is niet zozeer een technische innovatie, maar een procesmatige. We hebben geleerd dynamisch te handelen in een dynamische werkomgeving en een ontwikkeling doorgemaakt van statische planvorming naar interactieve uitvoering.

Statisch en dynamisch

De stedelijke omgeving is dynamisch. Continu in ontwikkeling. Verkeersstructuren worden aangepast, woningen worden gerenoveerd, het beheer verandert, er worden integratieprogramma's uitgevoerd en nog veel meer. In dit geheel is water slechts een klein onderdeel, niet onbelangrijk, maar voor velen wel onopvallend. Voorheen werd water bij projecten ter verbetering van de leefomgeving nauwelijks meegenomen. Daarbij gold dat waterprofessionals water te statisch inbrachten in planprocessen. Er werden begrippen gebruikt als randvoorwaarden, normen, controle, optimalisatie en prioritering. Deze sloten niet aan op begrippen binnen de stedelijke vernieuwing, zoals veranderingen, verschillen, relaties, interacties en leerprocessen. Men werkte dan ook langs elkaar heen. Gevolg was dat nieuwe technieken voor het omgaan met stedelijk regenwater nauwelijks werden geïmplementeerd. In een aantal gemeenten heeft zich de laatste jaren een transitie voltrokken en is water volop ingebracht bij stedelijke projecten. Waterprofessionals spelen het spel rond stedelijke transformaties beter mee en brengen water in als een kwaliteit voor de stedelijke leefomgeving. In dit artikel worden enkele karakteristieken van de nieuwe – dynamische – werkwijze kort belicht. Deze karakteristieken in samenhang duiden we aan als interactieve uitvoering (Geldof et al., 2002).

Hanteren van complexiteit

De kern van de transitie zit in het feit dat de complexiteit van integrale stedelijke omgevingsprojecten niet wordt bestreden, maar hanteerbaar wordt gemaakt. In woorden lijkt dit een nuanceverschil, echter in de praktijk resulteert het sterk verschillende werkwijzen. Het bestrijden van de complexiteit houdt in dat het (water)vraagstuk zover tot de essentie wordt teruggebracht, dat deze modelleerbaar en kwantificeerbaar wordt. Dit maakt het mogelijk te berekenen hoe doelen op effectieve en efficiënte wijze kunnen worden gehaald. Bij deze werkwijze manifesteert zich in een sterke fixatie op oplossingen. Bij het hanteren van complexiteit is meer aandacht voor het probleem en wordt het vraagstuk niet gereduceerd maar uitgebreid. Water wordt niet gezien als een apart vakgebied maar als een onderdeel van de leefomgeving waar mensen vooral aandacht hebben voor onderwerpen als zwerfvuil, sociale onveiligheid, verkeershinder en hangjongeren. Het proces van het hanteren van complexiteit heeft onder andere de volgende vier karakteristieken. (1) Er wordt niet gestreefd naar oplossingen die generiek worden toegepast, maar er wordt gekeken naar de verschillen tussen gebieden en de kansen die door deze verschillen ontstaan. "Durf inconsequent te zijn", stellen Tops en Weterings (1999) in dit kader. (2) Conflicten worden niet gemeden, maar deels opgezocht. Het als een kat

om de hete brei draaien frustreert een ontwerpproces, terwijl het “uitvechten” van een conflict de lucht klaart. In mooiere bewoording: door een onderhandelingsproces worden het haalbare en aanvaardbare met elkaar verenigd. (3) Er wordt niet doorgestudeerd totdat alle onzekerheden zijn opgelost, maar er wordt zo snel mogelijk begonnen met de uitvoering. Via het principe van “learning by doing” worden proefprojecten uitgevoerd. Complexe projecten worden gekenmerkt door veel structurele onzekerheden. Deze kunnen alleen in de praktijk worden opgelost. (4) Er is meer oog voor timing. In nieuwbouwprojecten is het mogelijk een strakke planning op te zetten. In bestaand stedelijk gebied, waar veel processen door elkaar lopen, is dat meestal niet mogelijk. Succes wordt gedragen door het handelen op het juiste moment.

Figuur 1. De regenwatergoot in de Stikke Hezelstraat te Nijmegen. Bij droog weer wordt water teruggepompt, zodat het blijft stromen.

Parallel werken

In het waterbeheer was het gebruikelijk een keten te doorlopen van beleid, planvorming, ontwerp, uitvoering en beheer. Er werd als het ware bij iedere vervolgstap in deze keten een estafettestokje doorgegeven. Daarbij gold dat er weinig contact was tussen de mensen die zich bezighouden met beleid en planvorming en de mensen die zich bezighouden met ontwerp, uitvoering en beheer. Voor nieuwbouwsituaties valt daarmee te leven, echter in de bestaande stedelijke omgeving is het onwerkbaar. Bij interactieve uitvoering worden de verschillende stappen niet na elkaar doorlopen, maar naast elkaar. Er wordt meer parallel gewerkt. Beheerders en ontwerpers overleggen daarbij intensiever. Hierbij tekent zich een analogie af met de verbouwing van een huis. Wie een huis verbouwt stelt een globale visie op van hoe het ongeveer moet worden en gaat snel aan de slag. Tijdens de verbouwing wordt doorgeleefd in het huis. Er worden verschillende projecten gedefinieerd die stuk voor stuk verrassingen opleveren. De draagbalken blijken aangetast te zijn en achter de gesloopte schouw uit de jaren '70 blijkt een schouw te zitten uit de jaren '20 die nog in goede conditie is doch in de jaren '70 niet werd

gewaardeerd. Gedurende enige maanden worden parallel aan elkaar plannen gemaakt, ontwerpen uitgewerkt en uitgevoerd en wordt er doorgeleefd. Het uiteindelijke resultaat is deels een verrassing, net als het moment waarop de verbouwing gereed is. Interactieve uitvoering gaat meer uit van het model van de verbouwing dan van het nieuwbouwmodel.

Figuur 2. Een beeld van een vijver in de wijk Lewenborg te Groningen, herfst 2002. Baggeren is hier noodzakelijk.

Communicatie met bewoners

Als regenwater onzichtbaar voor bewoners wordt afgevoerd naar de riolering, is stedelijk waterbeheer voornamelijk een activiteit voor waterprofessionals. Echter als regenwater aan de bron wordt vastgehouden en maatregelen in beeld komen als het toepassen van duurzame materialen, het plaatsen van regentonnen, het infiltreren van dakwater in de tuin en de afvoer van regenwater via open goten, is een betrokkenheid van bewoners noodzakelijk. Om deze erbij te betrekken werkt de volgende werkwijze niet: (1) het maken van een plan, (2) het houden van een inspraakavond over water en (3) het via interactie laten ontstaan van draagvlak. Dit leert de ervaring. Water is voor bewoners relatief onbelangrijk. Echter, als een proces wordt ingericht waarbij water één van de onderdelen is en bewoners daadwerkelijk invloed hebben op de uitkomsten van een proces van planvorming, uitvoering en beheer, dan is er een kans aanwezig dat het wel lukt. Voorbeelden in wijken als de Vliert in 's-Hertogenbosch, Hatert in Nijmegen en Lewenborg in Groningen laten zien dat met echte communicatie – in twee richtingen – veel kan worden bereikt. Een belangrijk gegeven daarbij is dat bewoners vaak weinig behoefte hebben aan veranderingen en sterk geïnteresseerd zijn in aspecten van beheer. Een bewoonster van de wijk Lewenborg verwoordde dat als volgt: “Jullie moeten ons niet geïnteresseerd maken voor hoe iets wordt, maar voor hoe iets blijft.”

Een korte illustratie. De wijk Lewenborg in Groningen is een woonwijk uit de jaren '70 die tekenen van verpaupering vertoont. Er loopt in de wijk een proces voor stedelijke vernieuwing. Het proces

rond water is begonnen met een fietstocht met bewoners en beheerders door de wijk, langs de aanwezige vijvers. Daar zijn de eerste ideeën uitgewisseld. Vervolgens zijn er vijf avonden geweest waarop waterprofessionals en bewoners gezamenlijk de ideeën hebben uitgewerkt en aangepast. In dit proces groeide het vertrouwen. Na de zomer van 2003 wordt begonnen met de uitvoering van de eerste ideeën, terwijl de planvorming nog niet is afgerond. Vanaf het begin is de inzet geweest het vergroten van de kwaliteit van de leefomgeving in openbare én particuliere buitenruimte, met bijdragen van gemeente, waterschap én bewoners. De aandacht is daarbij niet beperkt tot water.

Tot slot

De meeste processen laten een verloop zien in drie fasen: (1) ongeïnformeerd optimisme, (2) geïnformeerd pessimisme en (3) geïnformeerd optimisme. Enkele jaren geleden kwamen de meeste waterprojecten in bestaand stedelijk gebied niet verder dan fase 2, de fase van neerslachtigheid. Ze liepen stuk op wantrouwen en onbegrip. Met het principe van interactieve uitvoering, waarbij de complexiteit niet wordt bestreden maar hanteerbaar wordt gemaakt, is niet de truc geleverd waarbij fase 3 met zekerheid wordt bereikt, maar wordt de kans erop veel groter.

Referenties

Geldof, G.D., Luijten, J., Gijzel, T. en Beurden, E. van (2002). *Waterplan Nijmegen: interactieve uitvoering als nieuw concept*. H₂O, nummer 16, blz. 30.

Tops, P.W. en Weterings, R., 1999. *Een nieuwe glansrol voor de overheid? Doelmatigheid en democratie*. In: "Gezichtspunten", een uitgave van het CROW over beheer en onderhoud van de openbare buitenruimte. Ede